

АНГЛИС ТИЛИНДЕГИ МАКАЛ-ЛАКАПТАРДЫН КЫРГЫЗ ТИЛИНЕ КТОРУУДАГЫ
КЭЭ БИР ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

Төрөмаматова Миргул Мыктарбековна
улук окутуучу, toromamatova76@bk.ru
Калмуратова Айшахан Орозбаевна ф.и.к., доц.
Б.Осмонов атындагы ЖАМУ, ЖалалАбад
шаары, Кыргызстан

Аннотация: Бул макалада кыргыз жана англис тилиндеги макал-лакаптардын пайда болушу жана эмне үчүн алар калың элдин катмарында сакталып калгандыгы жөнүндө сөз болгон. Ошондой эле алардын пайдаланылышы, аларды колдонуу өзгөчөлүктөрү каралган. Аларды кыргыз тилине которуу менен мисал келтирүүгө аракет кылынган. Ар бир элдин тарыхын изилдөөдө макал-лакаптардын ролу да чоң экендиги да эске алынган.

Ачык сөздөр: макал-лакаптар, салыштыруу, тарыхый, аспект, сөз айкаш, идиома, фразеология, эквивалент, экономика, техника, актуалдуулук

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА АНГЛИЙСКИХ ПОСЛОВИЦ И
ПОВОРОК НА КЫРГЫЗСКИЙ ЯЗЫК

Төрөмаматова Миргул Мыктарбековна
Ст. преподаватель, toromamatova76@bk.ru
Калмуратова Айшахан Орозбаевна –
к.филол.н., доц., ЖАГУ имени Б.Осмонова
г. ЖалалАбад, Кыргызстан

Аннотация: В этой статье рассматривается происхождение пословиц и поговорок, и причины их сохранения в народе, а также их применения и особенности их использования. Приведены несколько примеров перевода английских пословиц на кыргызский язык. Указано что в исследовании истории народов пословицы и поговорки имеют большую роль.

Ключевые слова: пословицы поговорки, сравнение, исторический, аспект, словосочетание, идиома, фразеология, эквивалент, экономика, техника, актуальность

SOME PECULIARITIES OF TRANSLATION ENGLISH PROVERBS INTO KYRGYZ
LANGUAGE

Toromamatova Mirgul Myktarbekovna
Senior teacher, toromamatova76@bk.ru
Kalmuratova Aishahan Orozbaevna – c.philolog.
science, JASU named after B.Osmonov, Jalal-Abad
town, Kyrgyzstan

Annotation: This article deals with the proverbs, their etymology, and the reasons of preservation of proverbs in the deepness of the nation, also the peculiarities of the translation into Kyrgyz language and their usage. There given some examples. With giving such examples we tried to prove that proverb play a great role in researching nation's history.

Key words: proverbs, compare, historical, aspect, expressions, idioms, phraseology, equivalent, economy, technique, actuality

Көркөм тексттерди которуу үчүн котормочу кандайдыр бир деңгээлде изилдөөчү да болуш керек. Башка элдин, доордун, маданияттын текстин кыйынга турат, айрыкча анын өзгөчөлүктөрү менен тааныш болбосо.

Бир фразаны мисалга алсак “The underground railroad”, аны кыргызчага которсок, жер астында темир жол деп которуп коебуз. Эгерде азыркы учурдагы котормочу болсо аны жон эле “Метро” деп койсо болот. Бирок өткөн кылымдын орто ченинде Америка кошмо штаттарында бул сөз менен кулдардын жашыруун кат алышуусун айткан.

Ошондой эле Араб элинин чыраамалары көбүнчө куранга шилтеме жасап, аны араб эли оңой эле түшүнөт. Ошол эле кезде европалыктар библиядан шилтеме же цитата болсо алар да түшүнөт. Бирок араб эли европалыктардын, ал эми европалыктар учун чыгарманы которуп окуса түшүнүү бир аз татаалдашат. Ушуга кошумча мисалы, эгерде европалыкка тоо менен сулуу аялды салыштыруу бир аз ынгайсыздыкты жаратат, ал эми араб эли үчүн бул көнүмүш адат. Ал эми орус элинин “Аяз кыз” Снегурочка деген түшүнүгү Африкалыктар үчүн такыр эле түшүнүксүз образ. Ар бир доордун өзүнүн стили болот, өткөн кылымдын отузунчу жылдардагы чыгармаларында токсонунчу, эки мининчи жылдардагы сөздөр кездешүүсү мүмкүн эмес.

Ошондой эле көрүнүштө макал-лакаптар да түзүлгөн. Жогорудагы сөздөр макал-лакаптарга түздөн түз тийиштүү. Алар да кылымдан кылымга, ооздон оозго өтүп келе жатат. Албетте кээси унутта да калган. Анын маанисине карай качан, кайсы доордо, кайсы элде, жерде, учурда пайда болгондугу билинет. Кээде аларды которуп окуп жатып ошол элдин тарыхын да билүүгө болот. Эгерде англиялыктар макал-лакаптарды көбүнчө библиядан, Шекспирдин чыгармаларынан, кыргыздар болсо Манастан, дастандардан, элдик оозеки чыгармалардан алынган деп коюшат. Бирок эки эл тең аларды көбүнчө элдик деп да коюшат.

Ошентсе да алардын ар кандай тарыхый шарттарда жаралгандыгын эске алуу керек.

Мисалы: The grass is always greener on the other side of the fence. Макалдын сөзмө сөз которулушу төмөндөгүчө : Короонун нары жашындагы чөп дайыма жашыл көрүнөт. Кыргыз тилинде мындай макал жок бирок мааниси окшош макал бар: Бирөөнүн аялы бирөөнө кыз көрүнөт көзүнө.

Макал-лакаптар – элдик оозеки чыгармалардын кеңири жайылтылган жанры. Эзелтеден алар элдерди коштоп келет. Алардын көркөм каражаттары, так рифмасы, жөнөкөй формасы, кыскалыгы, макал- лакаптарды сүйлөшүүдө эсте калаарлык кылат.

When pigs can fly.

Кыргыз тилинде: төөнүн куйругу жерге тийгенде

East or West, home is best.

өз үйүм өлөң төшөгүм

Little strokes fell great oaks

Тамчы ташты жарат

Көп түкүрсө көл болот

Көл толкуса сел болот

A stitch in time saves nine.

Темирди кызуусунда чап.

More haste, less speed

Шашкан шайтандын иши

Easy come, easy go

Сайдыкы сайга, кумдуку кумга.

Dead men tell no tales.

Better late than never.

Ийгиликтин эрте кечи жок.

Practice makes perfect.

Саргара жортсон кызара бөртөсүн

Макал-лакаптардын пайда болуу жолдору ар түрдүү. Макал болуш үчүн айтылган сөздөрдү жөнөкөй эл кабыл алып аны сиңириш керек. Ошондуктан макалдардын эң

алгачкы булактары унутулуп калат. Макалга айлануу менен ал коомчулуктун аң сезиминен орун алат да аны айткан адамга аны ким ойлоп тапкандыгы кызыктырбайт. Албетте ар бир макал бир адам тарабынан белгилүү бир шарттарда пайда болгондугу анык. Бирок илгери жаралган макалдар үчүн анын пайда болгон булактары такыр жоголгон.

Ошондуктан макал-лакаптарды элдик деп айтып коюу оң деп санашат.

"Make hay while the sun shines",

деген фразаны талаа жумушунда иштеген адамдардын оозунан алынган десек жаңылышпайбыз. Кандай гана фермер болбосун бул ойдун туура экендигин тастыктайт. Жүздөгөн адамдар ушул ойду ар кандай сөздөр менен айтып, бир нече каталар жана ыкмалар кетирип отуруп, акыры бул ойду билдирген сөз айкашы белгилүү бир эсте кала турган формага келген да, элге макал катары кызмат кыла баштаган.

Ошондой эле "Don't put all your eggs in one basket" деген сөз айкашы соода сатык мамиледен пайда болгондугу анык.

Албетте сөз айкаштар акылдуу адамдар тарабынан пайда болгон да алар унутта калган.

Эгерде ойлорун жазып туруучу адаты бар акылдуу адамдар болсо анда макал-лакаптардын баштапкы булактарын табуу оңой болот.

Англис тили адабиятта, газета журналдарда, фильмдерде, радио жана теле берүүлөрдө ошондой эле англия элинин, америкалыктардын, канадалыктардын, австралиядыктардын кунумдук жашоосунда пайдаланылуучу макал-лакаптарга, идиоматикалык сөз айкаштарга өтө бай.

Англис идиоматикасы көп кырдуу, аны изилдөөчүлөр үчүн жетишээрлик денгээлде кыйында турат. Негизги идиомасы, фразеологиясы, макал-лакаптары жок тил болбойт. Бирок англис тили алардын баарынан ашып түшөт.

Макал лакаптар элдик фольклордун атрибуту болуп саналат, ошол элдин маданиятынын атрибуту, ошол элдин жашоосунун чагылдырылышы, ошол элдин аң сезими жана мүнөзү.

Макал лакаптар көп кырдуу, алар убактысыз мейкиндикте. Кайсыл убакта жашабайлы алар актуалдуу. Элдин бай тарыхый тажрыйбасы анда чагылдырылган, ошондой эле элдин ой сезими, ишкердүүлүгү жана маданияты да кошо айтылган. Аларды туура жана ырааты менен пайдалануу кепке кайталангыс өзгөчөлүктү жана көркөмдүктү берет

Көпчүлүк макал-лакаптар кыргыз тилине оңой которулат, мисалы:

seize the bull by horns – суроону кабыргасынан коюу, же эки чылбыр бир тизгин колго тийүү, кээ бирлери кыргыз тилиндегилер менен уйкашпайт, бирок түшүнсө болот англис тилинде эмнени айткысы келип турганы. Мисалы көп кездешкен макалды алсак between the devil and deep blue sea, кыргыз тилинде эки оттун ортосунда калуу десек болот. Ошентип макал – лакаптарды төмөнкү категорияларга бөлсөк болот:

- 1) Кыргыз тилинде жана англис тилинде окшош которулган макал-лакаптар, мааниси бирдей болгон макал-лакаптар;
- 2) Кыргыз жана англис тилиндеги анчейин окшобогон макал-лакаптар
- 3) Кыргыз жана англис тилиндеги бири бирине такыр окшобогон макал - лакаптар

Элдик баарлашуунун коп жылдык тажрыйбасы тастыктагандай ар тилде сүйлөгөн котормочу которулуучу тексттин маанисин гана түшүнбөстөн ошондой эле тилдин фразеологиялык байлыгын да билүүсү зарыл, себеби которууда ал чоң жардам берет.

Англис тилинин өзүнүн мыйзамдары бар, а кыргыз тилинде өзүнүн мыйзамдары бар. Англис тилинде өзүнүн сөз орду ал эми кыргыз тилинде өзүнүн сөз орду бар. Англис тилинде эч качан эки тануу колдонулбайт. Ал эми кыргыз тилинде боло берет.

Кыргыз тилине которууда англис тилиндеги сөздөрдөн ордун сактаса болот бирок дайыма эмес. Англис тилиндеги «He was not ready» деген сөз айкашын «Ал болгон эмес даяр» деп

сөзмө сөз которулат. Бул маанисин жакшы ачалбайт ошондуктан аны «Ал даяр эмес эле» деп өзгөртөбүз.

Англис тилиндеги макал-лакаптарды которуу дайыма кыйынчылыкты туудурган. Тилдердин тигил же бул өзгөчөлүктөрүн эске алып, бир элдин маданиятынын бир бөлүгү болгон макал-лакаптарды которуу абдан кыйынга турат.

Мисалы англис тилиндеги

The pot calls the kettle black (1) деген макалды кыргыз тилине сөзмө сөз которгондо

Казан чайнекти кара деп айтат, деп айтылат.

Эгерде англиялыктарга макалдын мааниси түшүнүктүү болсо ал эми кыргыздарга анчейин эмес, ошондуктан ушул макалдын кыргыз тилиндеги эквивалентин табуу керек:

өз башындагы бөөнү көрбөй бирөөнүн бетиндеги көөнү көрөт, же, Сынчынын сыңар өтүгү майрык.

Мындай вариант кыргыздарга түшүнүктүүрөөк. Бирок эгерде аны кайра англис тилине которсо такыр башка мааниде болуп калат:

The criticizer's shoes is broken

Ошентип макалдын баштапкы мааниси жоголду. Которууда кыйынчылыктар ушинтип жарала берет.

Экономиканын жана техниканын өнүгүшүнө карабастан, макал – лакаптар ошол элдин маданиятынын бир бөлүгү болуу менен бирге актуалдуу болуп келген жана актуалдуу болуп кала бермекчи. Кайсы убакыт болбосун макал-лакаптар ошол элдин мүнөзүн чагылдырат, жана изилдөөнүн объектиси болуп кала берет.

Жүздөгөн макал-лакаптарды карап чыгып төмөнкүдөй тыянакка келсек болот:

1. Макал-лакаптар көп маанилүү жана так. Алар убакыттан сырткары турушат, жана алар элдин эч кандай катмарларына бөлүнбөйт, башкача айтканда, аларды байлар да, кедейлер да колдонот.

2. Англис тилиндеги макал-лакаптарды башка тилдерге которуу кыйын.

3. Дээрлик бардык тилдерде англис тилиндеги макал-лакаптарга эквиваленттерин тапса болот.

Жогорудагы айтылгандардан төмөндөгүдөй тыянакка келсек болот, ар бир котормочу элдин оозеки чыгармасын которуунун бирдиктерин билиши керек, жөн гана сөзмө сөз которбостон анын негизги маанисин туура жана так бериш керек.

Макал-лакаптар менен иштөөдө негизги окутуучу жана мотивациялоочу факторлору болуп класста иш алып баруу жана сабактан тышкары учурда конкурс, викториналарда колдонуу болуп саналат.

Макал-лакаптарды англис тили сабагында колдонуу, ошол сабакты жакшы билүүгө көмөк түзөт. Студенттердин ошол тил жөнүндө жана анын түзүлүү өзгөчөлүктөрү жөнүндө билимин кеңейтет. Тилин окуп жаткан өлкөнүн маданиятына фольклордун элементи аркылуу жакындашуу студенттерге ошол элдин жашоосуна катышкандай сезим калтырат.

Ошентип төмөндөгүдөй тыянакка келсек болот, англис тили - сөз айкаштардын тили. Кыргыз тили синонимдерге жана түрдүү сөздөргө бай, бирок сөз байлыгынын көптүгү жана ар түрдүүлүгү жагынан англис тили биринчи орунда турган тилдердин катарында турат. Англис тилиндеги макал-лакаптар, сөз айкаштар көбүнесе абдан образдуу, аларды сөзмө сөз которгондо көбүнчө эч бир түшүнүксүз сөздөрдүн топтому пайда болот. Мисалга алсак, - Ит менен мышык жаап жатат, башкача айтканда нөшөрлөп жаан жаап жатат- It rains cats and dogs. Мындай мисалдар көп кездешет. Мындай котормолорду карабасак англис тилинин укмуштуудай образдуулугун жана аларды жараткандардын чечендигин баалай албасак керек эле.

Макал –лакапсыз чыныгы англис тилинин оозеки сүйлөшүүсүн, анын тарыхын түпкү тамырын билүү кыйын. Кээде кээ бир сөздүн маңызынан кылымдар мурда эмне болуп

өткөндүгүн билсе болот. Англис сууда сүзүүчүлөрүнөн деңизди кантип багындырган, ковбойдук романтиканы, Викториаанын идеологиясын макал-лакаптардан көрсөк болот. Салыштыруу анализи төмөндөгүдөй жыйынтыкка алып келди, сапаттуу которуу учун ошол которулуучу тилдин элдик оозеки чыгармачылыгын, анын пайда болгон шарттарын, салт санаасын, үрп адаттарын, маданиятын билүү абзел.

Адабияттар:

1. Васильева, Л. Краткость - душа остроумия. Английские пословицы, поговорки, крылатые выражения [Текст]/ Л. Васильева.- М.:Просвещение, 2006. - с. 51.
2. Жуков, В.П. Словарь русских пословиц и поговорок [Текст] /В.П.Жуков.- М,2007.с. 311.
3. Измайлов, В.А. Сборник английских загадок, пословиц, поговорок [Текст]/ В.А. Измайлов.-М.: Феникс, 2007. – с. 68.
4. Томахин, Г. Д. Культура англоязычных стран [Текст] / Г. Д. Томахин. -М, 1993.с.13.
5. Рейдаут, Р., Уиттинг, К. Толковый словарь английских пословиц [Электронный ресурс] / <http://www.library.ru> , последнее обновление март 2009.
6. Сааринен, Л., Пособие по страноведению [Текст] /Л. Сааринен.-М.: Каро, 2001.-с.44
7. Эльянова, Н.М. Крылатые слова: их происхождение и значение [Текст] / Н. М. Эльянова.- СПб: Просвещение, 2001. - с. 71.
8. Павлоцкий, В.М. English: KeytoSuccess [Текст] /В.М. Павлоцкий.- СПб.: Каро, 2006. – с. 11.
9. Модестов, В. С. Английские пословицы и поговорки и их русские соответствия [Текст]/ В.С. Модестов.- Ростов.: Медиа, 2007. – с. 65